

Atıf Bilgisi / Reference Information

Serap Toprak, "Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Dayalı Bir İnceleme: Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya Bulgaristan Türklerinin İskanı (1950-1951)", *JOMISS*, C. 4, S. 1, Haziran 2026, s. 34-48.

Serap Toprak, "Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Dayalı Bir İnceleme: Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya Bulgaristan Türklerinin İskanı (1950-1951)", *JOMISS*, V. 4, I. 1, June 2026, p. 34-48.

Makale Türü / Article Type

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI No: 10.29329/jomiss.2026.1452.3

Geliş Tarihi / Received Date:

Kabul Tarihi / Accepted Date:

14 Kasım 2025 / 14 November 2025

16 Mayıs 2026 / 16 May 2026

Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Dayalı Bir İnceleme: Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya Bulgaristan Türklerinin İskanı (1950-1951)

The Study Base on the Main Immigrant Registers: The Stettlement of Bulgarian Turks in Bandırma, Gönen, Manyas and Balya (1950-1951)

 Serap TOPRAK*

Özet

1950 ile 1951 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan büyük göç dalgası, Balıkesir şehir merkezi ve ilçelerinin yanı sıra ülkenin çeşitli diğer illerinde de önemli demografik ve sosyoekonomik değişikliklere yol açtı. Bu çalışma, Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya ilçelerine ait Muhacir Esas Kayıt Defterleri'ni kullanarak bu göçün yerel etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kayıt defterlerinde yer alan yaş, cinsiyet, meslek, hane halkı, kişi sayısı, göçmenlerin menşe yeri ve yerleştikleri mahalle ve köyler gibi bilgiler sınıflandırılıp tablo haline getirilmiş ve dağılımları değerlendirilmiştir. Bulgular, Bandırma'nın yoğun nüfuslu olduğunu, Gönen, Manyas ve Balya ilçelerinde ise kırsal alanlara yerleşimin daha sınırlı olduğunu göstermektedir. Göçmenlerin çoğunluğu gençti ve mesleki dağılımda çiftçiler ve zanaatkarlar ağırlıktaydı. Bu durum, Bandırma ve çevresinin coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Bandırma'da nüfus, özellikle şehir merkezine ve limana yakın mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Çalışma, arşiv verilerine dayalı özgün bir yerel ölçekli analiz sunmakta ve ilçe bazlı analizler ile sayısal verilerin sınıflandırılması yoluyla Bulgaristan'dan gelen göçün etkilerini bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bandırma ve Çevresi, Bulgaristan Göçleri, İskan, Muhacir Esas Kayıt Defterleri.

Abstract

The massive wave of migration from Bulgaria to Turkey between 1950 and 1951 led to significant demographic and socioeconomic changes in Balıkesir city center and its districts, as well as in various other provinces of the country. This study aims to analyze the local impact of this immigration using the Migrants' Main Registration Books for the districts of Bandırma, Gönen, Manyas, and Balya. Information contained in the books, such as age, gender, occupation, household, number of people, place of origin of the migrants, and the neighborhoods and villages where they settled, was classified and tabulated, and the distributions were evaluated. The findings indicate that Bandırma has a high concentration of migrants, whereas settlement in rural areas was more limited in the districts of Gönen, Manyas, and Balya. The majority of the migrants were young, and the occupational distribution was dominated by farmers and artisans. This is due to the location of Bandırma and its surrounding areas. In Bandırma, the population is particularly concentrated in neighborhoods close to the city center and the port. The study presents an original local-scale analysis based on archive data, and presents the effects of migration from Bulgaria from a holistic perspective through district-based analyses and classification of numerical data.

Keywords: Bandırma and Surroundings, Bulgarian Migration, Settlement, Migrants' Main Registration Books.

* Prof. Dr., Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, stoprak@bandirma.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-2064-8272, Türkiye.

Giriş

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Berlin Antlaşması sonucunda Balkan coğrafyası köklü bir değişime uğramış, bu durum özellikle Türk/Müslüman nüfusun statüsünü de değiştirmiştir. Savaş sonrası kurulan ulus devletler hem güç dengesini değiştirmiş hem de Türk/Müslüman nüfus üzerindeki baskıları arttırmıştır. Başta güvenlik kaygıları, mülkiyet sorunları gibi sorunlar nedeniyle yüz binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. Yoğun göç dalgaları Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir. Özellikle Bulgaristan'dan Türk/Müslüman nüfus artan baskılar sonucunda göç etmek zorunda kalmıştır. Böylece tarihi süreçte Bulgaristan'daki nüfus dengesi Türkler aleyhine bozuldu. 1876 yılında Niş Sancağı hariç Tuna Vilayetinde 1.130.000 Bulgar ve 1.120.000 Türk/Müslüman vardı. Doğu Rumeli'de¹ ise, yine aynı tarihte, 843 bin Bulgar'a karşılık, 681 bin Türk/Müslüman yaşamaktaydı. Tuna Vilayetinde yaklaşık bir milyon Türk/Müslüman zorla göç ettirildi. Yaklaşık yarım milyon Türk/Müslüman da açlıktan, hastalıktan, soğuktan öldü.² Bununla birlikte 1881/1882 ve 1893 Osmanlı Devleti sayımına göre, Osmanlı Devleti'nde bulunan Bulgarların sayısı 962.288 kişiydi. Bunlar özellikle Edirne, Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerine dağılmışlardı. Oysaki Bulgarlar bu bölgelerin hiçbirinde çoğunluğu oluşturmuyordu. Fakat zorunlu göçler durumu tam tersine çevirmiştir ki 1876 yılında Bulgaristan nüfusunun %50'sini Müslümanlar oluştururken, göçlerle bu oran 1910 yılında 13,9'a kadar düşmüştür. Kemal Karpat'a göre, 1877-1914 yılları arasında Balkanlardan gelen göçmenlerin sayısı yaklaşık olarak 3 milyondur.³

Balkan Savaşları sonunda Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında yapılan diplomatik antlaşmalarla bölgedeki Türk/Müslüman nüfusun hukuki statüsü yeniden düzenlenmiştir. 1913 İstanbul Antlaşmasınının 7. maddesi, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin haklarını belirleyen ilk metin olmuştur. Sonraki yıllarda imzalanan uluslararası antlaşmalar bu hakların çerçevesini genişletmiştir.⁴ Ayrıca İstanbul Antlaşması'na bir ek protokol ile 1913 Türk-Bulgar Mübadele Sözleşmesi imzalanmıştır. Trakya'da Osmanlı Devleti'nin terk ettiği topraklar ile Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne bıraktığı Kırkkilise ve Edirne sancaklarında ciddi bir muhacir sorunu yaşanmıştır. Fakat Bulgaristan'daki Türklerin azınlık haklarından yararlanmaları 1919 Neuilly Antlaşması ve 1925 Bulgaristan ile Türkiye arasında yapılan İkili Dostluk Antlaşması'na dayanmaktadır.⁵

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Bulgaristan ve müttefik devletler arasında imzalanan 1947 Tarihli Paris Barış Antlaşmasınının ikinci maddesi de Bulgaristan Türk azınlığının haklarını koruyan maddeler içermektedir.⁶ Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan arasında imzalanan ikili ve çok taraflı antlaşmalar azınlıkların statüsünü ve haklarını belirlemesine rağmen, Bulgaristan'daki Türk azınlık üzerindeki baskı devam etmiş ve çok sayıda aile Türkiye'ye göç ederek parçalanmıştır. Göçün istatistiksel görünümüne bakıldığında, 1923-1939 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 198.688 kişi göç etmiştir.⁷ 1935-40 yılları arasında bu sayı 95.494 olarak kaydedilirken⁸, 1940-1950 yılları arasında 21.353 kişi Türkiye'ye ulaşmıştır.⁹ 1950-1951 göç hareketinde ise, Bulgaristan'dan Türkiye'ye, toplam 154,393 kişi göç etmiştir.¹⁰

¹ Filibe ve İslimiye Sancakları 1878 Berlin Antlaşmasıyla Doğu Rumeli Vilayeti adını almıştır.

² Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012, s. 26.

³ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 138- 139.

⁴ Erhan Vatansver, "Bulgaristan Türklerinin Hakları ve Demokrasi Döneminde Bulgaristan Türkleri (1989 ve sonrası)", *Uluslararası Balkan Kongresi*, Ankara 2014, s. 141.

⁵ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Ankara Üniversitesi SBF. Yayınları: 571, Ankara 1989, s. 156 vd.

⁶ İbrahim Kamil, *Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s. 25.

⁷ H. Yıldırım Ağanoglu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 361.

⁸ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 27. Cevat Geray'a göre, 1934-1939 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Göçmenlerin sayısı 101.537 kişidir. Bkz. Cevat Geray, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 1, S. 1-4, 1970, s. 13.

⁹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 57.

¹⁰ Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1962, s. 84. A. Tanoğlu'na göre ise, 1950-1951 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da kurulan yeni siyasi düzen, Türkleri doğrudan etkileyen siyasi ve ekonomik politikalar yürürlüğe koymuştur. 1944 yılından sonra Bulgaristan'daki komünist rejim, ekonomik kaynaştırma veya eritme yoluyla karşılıklı sosyal ilişkileri köylere kadar genişletilip derinleştirme politikaları uyguladı. Türkler ve Bulgarlar aynı kooperatiflerin üyesi ve işçileri olmuştur. Tarım ve meslek kooperatifleri içinde kaynaştırılanlardan arta kalan Türk nüfusu, özellikle gençler, başka bölgelere, başka sektörlere kaydırıldı ve Bulgar çoğunluğu içine serpiştirilerek asimile edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu rejim, bazı yerleşim birimlerine toplu nüfus taşımaları gerçekleştirmiş, aileler üretim kooperatiflerinin bulunduğu bölgelere yönlendirilmiştir. Bu durum Türk nüfusunun demografik yoğunluğunun parçalanması anlamına gelmekteydi. 1950-1951 kitlesel göçlerin de alt yapısı oluşturmuştur.¹¹

1949 yılı sonunda Bulgaristan'da 850 bin Türk, 1 milyon 170 bin Müslüman bulunmaktaydı. 1950 yılında iki ülke arasındaki siyasi gerilim kısa zamanda siyasi bir krize dönüştü. Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılmasından hemen sonra, Bulgaristan'ın 250.000 Türk'ün ülkeyi terk etmesine yönelik baskısı, Türkiye'yi göç ve iskân konusunda planlama yapmaya zorladı. Türkiye hem merkezi idare hem sivil toplum kuruluşlarıyla geniş çaplı bir yardım organizasyonu yürüterek, barınma, iye, sağlık ve yerleşim sorunlarını hızlı bir şekilde örgütlemeye çalıştı. 1950-1951 yıllarındaki zorunlu göçler sonucunda Bulgaristan'dan Türkiye'ye toplam 37.351 aile halinde 154.393 göçmen geldi.¹² Ayrıca bu göçmenlerin büyük çoğunluğu Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda yaşayan Türklerdi.¹³ Bu bağlamda 1950 yılında 45.346, 1951 yılında 101.719 nüfus olmak üzere toplam 147.065 göçmen gelmiştir. Türkiye'de göçmenlere yardım için ülke genelinde tam anlamıyla seferberlik başlatılmıştır. Bu amaçla her ilde komiteler, cemiyetler, dernekler kurulmuştur. Bu kuruluşlardan en önemlisi ise Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği'dir. Nakdi yardım başta olmak üzere giyecek, yiyecek, sağlık malzemeleri pek çok kaleme yardımlar yapılmıştır. Diğer taraftan Toprak ve İskân Bakanlığı da bütçesinde 1951 yılından 1954 yılına kadar Bulgaristan'dan gelen Türkler için önemli miktarda pay ayırmıştır. İstanbul, Edirne ve Tekirdağ'da açılan aş ocakları bilhassa kayda değerdir. Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin geçici barınma yerlerine sevk edilmeleri, iye, ibate ve tedavi masrafları gibi öncelikli ihtiyaçlarının karşılanması Tarım Bakanlığı tarafından finanse edilmiştir.¹⁴ Tarım Bakanlığı tarafından Kızılay Derneği lehine Türkiye Emlak Kredi Bankası nezdinde, göçmen kredisi verilmek üzere, kredi hesabı açılmıştır.¹⁵ Türkiye yerleşim planları doğrultusunda başlangıçta tüm göçmenlerin Türkiye ekonomisine dengeli bir şekilde entegre edilmelerini sağlayacak bir politika izlemiştir. Bu çerçevede İstanbul, Bursa, İzmir, Tekirdağ, Eskişehir, Kırklareli, Kocaeli, Balıkesir, Manisa, Ankara önemli yerleşim yerleri arasındadır. Balıkesir ili de merkez ve ilçeleri ile birlikte bu planlamanın içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın amacı, 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin Bandırma ve çevresine (Gönen, Manyas, Balya) demografik, sosyal ve ekonomik etkilerini Muhacir Esas Kayıt Defterleri çerçevesinde ortaya koymaktır. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivlerinde bulunan Balıkesir İli Bandırma, Gönen, Manyas, Balya ilçesine ait Kod: 271/42, 43, 69 nolu Muhacir Esas Kayıt Defteri tetkik edilmiştir. Ancak, Cumhuriyet Arşivinde bulunan, Balıkesir Muhacir Esas Kayıt Defterleri kod: 271/91 nolu defter çalışma kapsamına alınmamıştır. Bu durum çalışmayı kısmen kısıtlamakla birlikte söz konusu defterin literatürde ayrıntılı bir şekilde incelendiği görülmekte olup, ilgili çalışmaya dipnotlarda yer verilmiştir.

toplam 37.351 aile halinde 154.393 kişi göç etmiştir. Böylece Geray'ın istatistik yıllıklarında yer alan veriler Tanoğlu'nun değerlendirmeleriyle teyit edilmektedir. Bkz. Ali Tanoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1952, C. 14, S. 1-4, s. 132.

¹¹ Zeki Çevik, "Bulgaristan'ın Üç Dönemini Yaşayan Mümin Özer'in Anıları (1927-1950)", *Turkish Studies*, C. 9, S. 10, 2014, s. 1267.

¹² Tanoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi", s. 131 vd.

¹³ Mithat Atabay, *20'nci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar*, Kriter Yayınları, İstanbul 2012, s. 289.

¹⁴ *Türkiye Kızılay Derneği Arşivi Dosya Kod: 3567-70, 3567-70.1, 3567-70.2, 3767-101.1, 3567.101, 3567.105, 3567-105.1, 3567-108.6, 3567-141, 3567-141.1, 3567-57.*

¹⁵ *Türkiye Kızılay Derneği Arşivi Dosya Kod: 3567-28.1, 3567-28.3.*

Balıkesir iline¹⁶ bağlı Bandırma ilçesine ait Muhacir Esas Kayıt Defterleri birincil kaynaklar olduklarından, kişi adı, doğum tarihi, cinsiyeti, muhacir kayıt tarihi, mesleği, tabiiyet bilgileri, geldikleri yer ve yerleştikleri yer bilgileri gibi demografik dönüşümü analiz etme imkânı sağlamaktadır. Göçmenlere yapılan yardımlar Bandırma ve diğer ilçelere ait defterlerde yer almamaktadır. Bununla birlikte defterlerde geçen göçmen isimleri, etik ilkeler gereği çalışmada kullanılmamıştır. Kayıtlarda bazı göçmenlerin karşısında serbest ya da iskânlı ibareleri yer almaktadır. Bazı göçmenlerin karşısında da kimin yanına yerleştirildiklerine dair açıklamalar yapılmıştır. Çalışmamızın dipnotlarında bunlara yer verilmiştir. Defterler 1950-1951 yıllarına ait olmasına rağmen, az sayıda da olsa, 1949 yılında Bandırma'ya gelen göçmenlere de yer verilmiştir. Ayrıca bazı göçmenler “Kafkas” ve “Yunan” şeklinde ayrıca belirtilmiştir. Bu durum göçmenlerin etnik kökenden ziyade geldikleri yerlere atıf yapıldığını göstermektedir. Gönen, Manyas, Balya'ya ait defterlerde ise, göçmenlerin yerleştikleri mahalle ya da köy adları yer almamaktadır. Ayrıca Gönen, Manyas ve Balya'ya ait veriler sadece merkeze yerleşimlere aittir. Bu durum da çalışmayı sınırlamaktadır. Çalışma sadece Muhacir Esas Kayıt Defteri 271/42,43 ve 69 nolu defterlerde geçen bilgiler çerçevesinde hazırlanmıştır. Elde edilen bilgiler tasnif edilerek tablolar haline getirilmiştir. Tablolardan elde edilen istatistiksel bilgilerle Bulgaristan'dan göç eden Türklerin sosyal, ekonomik ve demografik dağılımı analiz edilmiştir. Türkiye'nin 1950'li yıllardaki göç ve iskân politikaları çerçevesinde tarihsel sürece katkı sağlanmak istenmiştir. 1950'den sonraki yıllarda da Bulgaristan'dan kitlesel göçler devam ettiği bilinmektedir.

Bandırma ve Çevresinde Göçmenlerin Demografik Dağılımı: 1950-1951

Balıkesir il merkezi ve ilçeleri, özellikle de Bandırma konumu itibariyle 19. yüzyılın sonundan itibaren Balkanlardan, bilhassa Bulgaristan'dan göç alan yerleşim yerleri arasındadır. Göçmen iskân politikaları nedeniyle deniz ve demiryolu ulaşımı nedeniyle göçmenler için önemli bir çekim alanı olmuştur. Bandırma başta olmak üzere Gönen, Manyas, Balya havzasında yoğunlaşan yerleşim hareketi hem nüfus yapısını hem de tarımsal üretimden zanaatkarlığa ekonomik hatta sosyo-kültürel yapıyı etkilemiştir. Cumhuriyetin erken dönem iskân politikaları için önemli bir örnektir. Bu bağlamda, 1950-1951 yıllarında, Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya gelen göçmenlerin dağılımı, bu dönemde Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yapılan göçlerin demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini daha iyi kavrayabilmek adına önemli veriler sunmaktadır. Bu veriler, göçmenlerin geldikleri ülkeler, cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımları, yerleştikleri bölgeler ve meslekleri hakkında kapsamlı bir analiz yapılmasına olanak tanımaktadır. Aşağıdaki tabloda da 1949 ve 1950 yıllarında gelen göçmenlerin aylara göre dağılımı verilmiştir.¹⁷

1949-1950	Bandırma	Gönen	Manyas	Balya
Ocak	16	-	-	-
Şubat	40	-	-	-
Mart	84	-	-	-
Nisan	99	13	7	-
Mayıs	42	-	-	-
Haziran	19	-	-	-
Temmuz	50	-	-	-
Ağustos	75	-	-	-
Eylül	118	-	-	-
Ekim	58	-	-	-
Kasım	4	-	-	-
Aralık	132	-	-	14
Kayıt Yok ¹⁸	2	-	-	-
Toplam	741	13	7	14

Tablo 1: 1949-1950 Bandırma Mahalle/Cadde/Sokak/Köy ile Gönen, Manyas ve Balya İlçe Merkezlerine Yerleşen Göçmenlerin Aylara Göre Dağılımı.¹⁹

¹⁶ 1950-1951 yıllarında Bulgaristan Türklerinin Balıkesir iline gerçekleştirdiği göç ve iskân için bkz. Ferruh Kayalan, “1950-1951 Bulgaristan Türklerinin Göçü ve Balıkesir (Bulgaristan Türklerinin Balıkesir’de İskân)”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C. 11, S. 34, Mart 2023, s. 443-472.

¹⁷ 1949 yılında Bandırma'ya gelen göçmeler de yer almaktadır. Mart, Nisan, Kasım ve Aralık aylarında 7 kadın, 12 erkek olmak üzere toplam 19 kişi gelmiştir.

¹⁸ Muhacir Esas Kayıt Defterlerinde bazı kişilerin kaydı kayıt yok şeklinde kaydedilmiştir. 1950 yılına ait deftere cinsiyeti belirtilmeyen iki kişi kayıt yok şeklinde kaydedilmiştir.

1950 yılında Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya toplam 722 göçmen gelmiştir. Balıkesir'in bu dört ilçesinden en çok göçmen gelen ilçe Bandırma olmuştur. Bandırma'ya en çok göçmen Aralık ve Eylül ayında gelirken bu aylarda Gönen ve Manyas ilçe merkezlerine hiç göçmen gelmemiştir. Balya'ya ise, sadece Aralık ayında 14 göçmen yerleştirilmiştir. Bandırma'ya en az göçmen iki kişi olmak kaydıyla Kasım ayında olsa da yıl içinde göçmen sayıları farklılık göstermiştir. Oysaki Gönen ve Manyas ilçe merkezine sadece Nisan ayında göçmen gelmiştir. Bu iki ilçede istikrar gözlenmemektedir. Söz konusu durumda Bandırma'nın konumunun etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte Bandırma'nın öne çıkması, ulaşım ve iskân kapasitesi gibi yapısal unsurların yanı sıra akrabalık ve hemşerilik ağlarıyla da ilişkisi görülmektedir. Nitekim 1950-1951 Bulgaristan göçmenlerinin önemli bir kısmının daha önce yerleşmiş akrabalarının bulunduğu bölgelere yöneldiği bilinmektedir. Bu bağlamda Bandırma'daki mevcut göçmen nüfusunun yeni gelenlerin bu bölgede yoğunlaşmasında etkili olduğu değerlendirilebilir.

1951	Bandırma	Gönen ²⁰	Manyas	Balya
Ocak	103	131	24	26
Şubat	108	46	41	73
Mart	-	11	36	64
Nisan	102	16	38	32
Mayıs	47	116	22	13
Haziran	7	-	-	-
Temmuz	11	16	23	8
Ağustos	4	-	1	-
Eylül	-	4	15	-
Ekim	6	-	19	76
Kasım	11	-	-	-
Aralık	-	20	-	40
Kayıt Yok	-	-	-	-
Toplam	399	360	219	332

Tablo 2: 1951 Bandırma Mahalle/Cadde/Sokak/Köy ile Gönen, Manyas ve Balya İlçe Merkezlerine Yerleşen Göçmenlerin Aylara Göre Dağılımı.²¹

1951 yılına ait göçmen sayısının aylara göre dağılımını incelendiğinde, Bandırma'ya gelen göçmenlerin yıl geneline yayıldığı ve belirli ölçüde dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Söz konusu yılda Bandırma'ya toplam 399 göçmen yerleşmiş olup en yüksek giriş 108 kişi ile Şubat ayında gerçekleşmiş, bunu Ocak ve Nisan ayları takip etmiştir. Mart, Eylül ve Aralık aylarında herhangi bir göçmen girişi kaydedilmezken, Haziran, Ağustos ve Ekim ayları göçmen girişinin en düşük düzeyde gerçekleştiği dönemler olmuştur. Gönen merkeze ise, 360 göçmen iskân edilmiş olmakla birlikte bu ilçede göçmen girişlerinin özellikle Ocak ve Mayıs aylarında yoğunlaştığı, Eylül ayında ise en düşük seviyeye indiği tespit edilmektedir. İlçe merkezine Haziran, Ağustos, Ekim ve Kasım aylarında ise herhangi bir göçmen yerleştirilmemiştir. Manyas ilçe merkezine 1951 yılında toplam 219 göçmen yerleştirilmiş olup en yüksek yerleştirme Şubat ayında, en düşük ise Ağustos ayında gerçekleşmiştir. Haziran, Kasım ve Aralık aylarında ise, göçmen yerleştirilmediği görülmektedir. Balya ilçe merkezine ise toplam 332 göçmenin iskân edilmiş; en yüksek göçmen yerleşimi Ekim, Şubat aylarında, en düşük ise Temmuz ayında kaydedilmiştir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, 1950-1951 yıllarında Balıkesir'in Bandırma (merkez ve köyler dahil), Gönen, Manyas ve Balya ilçe merkezlerine gelen göçmenlerin dağılımı içerisinde en istikrarlı seyri Bandırma'nın gösterdiği anlaşılmaktadır.

¹⁹ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 42, 43, 69.

²⁰ Bu çalışmada yalnızca Gönen merkeze yerleşen kişi sayısı verilmiştir. Köylere yerleşenleri de kapsayan 271/91 numaralı Muhacir Esas Kayıt Defteri analiz kapsamına dahil edilmemiştir. Söz konusu defterde merkez ve köyler dahil toplam 843 kişi kaydedilmiş olup, bu veriler literatürde ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Ayrıntı için bkz. Ferruh Kayalan, "Balıkesir Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Göre Bulgaristan Türklerinin Göçü ve Gönen İskanı (1950-1951)", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 27, S. 51-1, 2024, s. 139-154.

²¹ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 42, 43, 69.

Ayrıca 1951 yılında göçmen sayılarındaki dalgalanmanın görece azaldığı ve toplam göçmen sayısında artış meydana geldiği tespit edilmektedir.

	Erkek	Kadın	Toplam
Bandırma	569	553	1.121
Gönen	205	168	373
Manyas	120	106	226
Balya	190	156	346

Tablo 3: 1950-1951 Bandırma Mahalle/Cadde/Sokak/Köy²² ile Gönen, Manyas ve Balya İlçe Merkezlerine Yerleşen Göçmenlerin Cinsiyet Dağılımı.²³

1950 yılı Türkiye'nin Genel Nüfus sayımı verilerine göre Bandırma ilçesinin toplam nüfusu 39.158'dir. Bu nüfusun 18.925'i ilçe merkezinde, 20.233'ü ise kırsal kesimde ikamet etmektedir. Söz konusu rakamlar değerlendirildiğinde ilçe nüfusunun yaklaşık %48'inin kentsel, %52'sinin kırsal alanda yaşadığı anlaşılmaktadır. Aynı verilere göre Gönen ilçesinin toplam nüfusu 52.700 kişi olup bu nüfusun 9.983'ü ilçe merkezinde, 42.717'si kırsal kesimde yaşamaktadır. Manyas ilçesinde toplam nüfus 27.446 kişi olarak tespit edilmiş; 24.973 merkezde, 2.473 ise kırsal alanda ikamet etmektedir. Balya ilçesinin toplam nüfusu ise, 26.304 kişidir; bu nüfusun yalnızca 1.383'ü ilçe merkezinde yaşarken 24.921'i kırsal alanda yerleşmiş durumdadır.²⁴ Genel nüfus dağılımını çerçevesinde ele alındığında, 1950-1951 yıllarına ait göç hareketlerinde cinsiyet dağılımının görece dengeli bir seyir izlediği görülmektedir; erkek ve kadın göçmen sayılarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Muhacir Esas Kayıt Defterlerinin incelenmesi, bazı hanelerin yalnızca erkek bireylerden, bazılarının ise yalnızca kadın bireylerden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya ait Muhacir Esas Kayıt Defterlerinde cinsiyet kaydı bulunmayan herhangi bir bireye rastlanmamıştır.

1950-1951	0-14 yaş	15-60 yaş	61 yaş+	Kayıt Yok	Toplam
Bandırma	215	313	40	1	569
Gönen	73	121	11	-	205
Manyas	48	66	6	-	120
Balya	56	120	14	-	190
Toplam	-	-	-	-	1.071

Tablo 4: Bandırma Mahalle/Cadde/Sokak/Köy ile Gönen, Manyas ve Balya İlçe Merkezlerine Yerleşen Erkek Göçmenlerin Yaş Dağılımı.²⁵

Erkek göçmenlerin yaş dağılımına baktığımızda göçmenlerin genç nüfusa sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca 0-14 yaş arası çocuk ve erken genç ile 15-60 yaş arası yetişkin nüfusun birbirine yakın olduğu görülmektedir. 61 yaş üzeri yaşlı nüfus oldukça az olup Bandırma'da "kayıt yok" şeklinde bir kişi bulunmaktadır. Nüfusun genç olması bölgeye iskân amaçlı gelen göçmenlerin yerel ekonomi açısından da etkili olduğu fikrini doğurmaktadır. Bununla birlikte yerli halkın bölgeye yapılan göçlere alışkın olduğu bilinmektedir. Tarihi süreçte bölgeye Kafkaslar ve Balkanlardan göç hareketleri olmuştur. Göçmenlerin özellikle Bandırma şehir nüfusunu olumlu yönde etkilemiştir ki günümüzde de bunun etkilerini görmekteyiz.

1950-1951	0-14 yaş	15-60 yaş	61 yaş+	Kayıt Yok	Toplam
Bandırma	187	323	43	-	553
Gönen	58	98	12	-	168
Manyas	34	62	10	-	106
Balya	62	85	9	-	156
Toplam	-	-	-	-	983

Tablo 5: Bandırma Mahalle/Cadde/Sokak/Köy ile Gönen, Manyas ve Balya İlçe Merkezine Yerleşen Kadın Göçmenlerin Yaş Dağılımı.²⁶

²² Göçmenlerin hane sayılarına ilişkin veriler Tablo 6 ve 7'de ele alınmış olup bu tabloda özellikle, kişi sayısına göre cinsiyet dağılımı gösterilmiştir.

²³ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 42, 43, 69.

²⁴ <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015040.pdf>. Erişim tarihi 28.12.2025.

²⁵ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 69.

Yukarıdaki tablo, 1950-1951 yılları Balıkesir'e bağlı Bandırma (merkez ve merkeze bağlı köyler), Gönen, Manyas ve Balya ilçelerine bağlı kadın göçmenlerin yaş gruplarına göre dağılımını göstermektedir. 0-14 yaş arası çocuk, 15-60 yaş arası çalışma çağındaki yetişkin nüfus ve 61 ve üzeri yaşlı nüfus olacak şekilde dağılımı değerlendirdiğimizde, en fazla kadın göçmen, çalışma çağındaki yetişkin ve sonrasında çocuk ve erken genç dediğimiz grupta görmekteyiz. Gençlerin sayısının fazla olması aile göçlerinin baskın olduğunu da ortaya koymaktadır. Yukarıdaki veriler, Bandırma'nın diğer yerleşim yerlerine göre kadın göçmen sayısının açık ara önde olduğunu göstermektedir. Manyas ise, en az kadın göçmen alan ilçedir. Yetişkinlerde kadın ve erkek nüfus karşılaştırıldığında kadın nüfusun erkeklere oranla fazlalığı dikkat çekmektedir. Muhacir Esas kayıt Defterlerinden elde edilen yaş verileri, göçmen nüfusunun demografik yapısına ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Kayıtlara yansıyan en yaşlı göçmen 1845 doğumlu bir erkektir. Bu kişi Şubat 1950 tarihinde Bandırma'ya ulaşmış olup iskân tarihinde 104-105 yaşında bulunmaktadır. Bu istisna niteliğindeki vaka, göç hareketinin yalnızca genç ve orta yaşlı bireylerle sınırlı kalmadığını, ileri yaştaki bireylerin de bu süreçten etkilendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan kayıtlardaki en genç bireyler 1950 doğumlu olup 5'i erkek, 9'u kadın olmak üzere toplam 14 kişiden oluşmaktadır. Bu bireyler çeşitli aylarda doğmuş olmakla birlikte dağılım incelendiğinde Mayıs, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında birer, Ekim ayında 4 ve Aralık ayında 6 kişinin olduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak Mayıs 1951'de kadın olarak kaydedilen bir göçmenin daha bu gruba dahil olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu veriler, göç süresince ya da hemen akabinde dünyaya gelen bir kuşağın varlığına işaret etmekte ve iskân bölgesindeki potansiyel genç nüfus hakkında değerli demografik bilgiler sunmaktadır. 1950 doğumlu bireylerin kayıtlara yansımaları, göç sürecinin tam ortasında ya da hemen öncesinde hamilelik yaşayan kadınların varlığına ve bu doğumların iskân süreciyle eş zamanlı gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu durum söz konusu kadınların son derece ağır koşullar altında evlerini terk etmek, uzun ve yorucu yolculuklara katlanmak, sağlıksız koşullara maruz kalmak ve yeni bir coğrafyaya uyum sağlamak baskısı ile gebelik süreçlerini tamamlamak zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır.

Şehir/Köy	Hane Sayısı	Kişi Sayısı
Ardimo	1	5
Aydos	3	9
Balçık	1	7
Bulgaristan/Bulgar ²⁷	186	815
Dobruca	2	10
Eğridere	3	20
Eski Zağra	1	2
Filibe	3	10
Kafkas	1	1
Kırcaali	8	25
Kırklareli	1	11
Mestanlı	1	6
Niğbolu	2	8
Osmanpazarı	6	24
Plevne	3	11
Razgrad	1	8
Ruşçuk	2	6
Şiştov ²⁸	2	12
Şiştan ²⁹	1	1
Varna	30	123

²⁶ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 69.

²⁷ Tabloda genel olarak şehir ya da köy adları kullanılırken Bulgaristan/Bulgar ibaresinin kullanılma nedenini tam olarak bilmiyoruz. Bu durumun farklı nedenleri olabilir. Göçmenlerin gruplar halinde karma olarak Türkiye'ye gelmiş olması ya da kayıt tutan memurun ayrıntı vermeyerek sadece Bulgaristan şeklinde yazmasından kaynaklanabilir.

²⁸ Tirnova'ya bağlı bir şehir.

²⁹ Kuzey Bulgaristan'da. Belgelerde Şumnu, Şumtan şekillerde de yazılmıştır.

Serap TOPRAK

Yunanistan/Yunan	2	2
Zertoş	1	5
Toplam	261	1.121

Tablo 6: 1950-1951 Yıllarında Bandırma İlçesine (Mahalle/ Cadde/Sokak/Köy) Yerleşen Göçmenlerin Bulgaristan'dan Geldikleri Şehir/Köy Dağılımı.³⁰

Bu tablo 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Balıkesir'in Bandırma ilçesine gelen göçmenlerin geldikleri şehir ve köy dağılımlarını göstermektedir. Tablo hem hane hem de kişi sayısı olarak hazırlanmıştır. Buna göre, göçmenlerin en yoğun geldiği yer Bulgaristan/Bulgar olarak kayıtlara geçen 186 hane 815 kişi olarak öne çıkmaktadır ki bu da hane başına ortalama 4,3 kişi demektir. Bunu Varna, Kırcaali, Osmanpazarı takip etmektedir. Bu bölgeler Türklerin/Müslümanların³¹ yoğun yaşadığı yerler arasındadır. Diğer şehirlerden gelen göçmen sayısı 1-3 hane arasında değişmektedir. Ayrıca 1 hanede kayıtlı 1 kişi "Kafkas" göçmeni olarak belirtilmiştir. Tüm bu veriler bir arada değerlendirildiğinde Bandırma'nın 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan gerçekleşen göç dalgasında Balıkesir genelinde önemli bir iskân merkezi işlevi üstlendiği anlaşılmaktadır.

Mahalle/Cadde/Sokak/Semt/Köy	Hane Sayısı	Kişi Sayısı
Akçapınar	2	7
Aksakal	2	6
Arif Alkanlı 50. Sokak	1	2
Atatürk Caddesi	1	6
B. Ahmet Paşa Mahallesi	1	5
Balıkesir	2	16
Balıkhan	1	6
Bandırma	13	53
Bentbaşı	1	8
Çepni	3	11
Çınarlı	55	215
Çinge Köyü	2	8
Çomlu	2	10
Debleke Köyü	2	10
Deniz Yolları Mahallesi	1	4
Doğa Köyü	6	38
Edincik	13	51
Emreköy	1	9
Ergili Köyü	2	11
Erikli Köyü	1	6
Hacıyusuf	2	8
Hastane Sokak	2	9
İhsaniye	18	89
İki Tepe Sokak ³²	2	7
Kaşif Acar Caddesi	2	9
Kayacık	9	41
Kazım Özalp Caddesi	1	2
Kirazlı	1	7
Merinos Çiftliği	10	54
Mumcu Köyü	1	8

³⁰ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 69. 1949 yılı Kafkas iskânli bir erkek Sığırcı Mecidiye Köyüne, Yunan iki hane, 2 kişi olarak kayıtlarda yer almaktadır. 1950-1951 Bandırma Muhacir Esas Kayıt Defterleri içine kaydedilmiş Mayıs 1949 yılında Varna'dan gelen bir hane dört erkek de Çınarlı Mahallesine yerleştirilmiştir. Göçmenlerin geldiği bölge olarak en fazla Bulgaristan/Bulgar şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca Varna, Osmanpazarı ve Kırcaali yani Bulgaristan'ın Kuzeydoğusu ve Güneydoğusu bölgelerinden göçmen geldiğini tespit etmekteyiz. Bu bölgeler Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler olup Anadili Türkçe olanlar nüfusun %36'sından fazladır. Kayıtlara göre 1950 yılında, Osmanpazarı'ndan Edirne'den Adapazarı'na, oradan da Bandırma'ya 5 erkek 1 kadın giriş yapmıştır. Bununla birlikte 4 hane İstanbul'dan giriş yapmış şeklinde kaydedilmiştir. Bunun dışında bir Edirne, bir de Bursa girişli iki hane de Balıkesir'e yerleştirilmiştir.

³¹ Göçmenlerin içinde sadece Türkler olmayıp Müslüman Pomaklar, Çingenele, Tatarlar vb. etnik kökenden olanlar da vardır. Buna göre etnik bir ayırım yapılmamıştır.

³² Sunullah Mahallesi.

Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Dayalı Bir İnceleme: Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya Bulgaristan Türklerinin İskanı (1950-1951)

Musakça	1	3
Ömer Köy	2	12
Paşabayır	15	54
Paşamescit	5	40
Pazar Caddesi	1	4
Sığırcı Köyü ³³	5	27
Sığıryolu	15	46
Su Deposu Yolu	3	16
Sunullah	6	25
Şehit Süleyman Bey Caddesi	2	8
Şehitler Caddesi	1	5
Şükrü Naili Caddesi	2	11
Tanıdığıın yanı	20	79
Kayıt yok	7	31

Tablo 7: 1950³⁴-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Bandırma'da Yerleştikleri Mahalle/Cadde/Sokak/Köy Dağılımı.³⁵

Tabloya göre, göçmenlerin büyük bir kısmı Bandırma merkeze bağlı mahallelere yerleşmiştir. Çınarlı Mahallesi 55 hane 215 göçmenle toplam göçmenlerin %22'sini oluşturmaktadır. Kentin merkezinde ve limana yakın bir mahalle olması iş imkanlarının da nispeten daha çok olmasını sağlamaktadır. İkinci sırada yer alan İhsaniye Mahallesi, 18 hane 89 kişilik nüfusuyla göçmen iskânının yapıldığı önemli yerleşim birimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. İhsaniye Mahallesi göçmenler için uygun iskân bölgesi olarak gelişmiştir. Paşabayır, Edincik, Bandırma merkez, Merinos Çiftliği Sığıryolu göçmen nüfusunun yaklaşık yarısının iskân edildiği başlıca alanlar arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra Doğa Köyü, Çinge Köyü, Debleke Köyü, Mumcu Köyü ve Erikli köyleri, göçmenlerin kırsal kesimde yerleştiği mekânlar olarak dikkat çekmektedir. Bu tablo göçmenlerin yalnızca kentsel alanlara değil, kırsal bölgelere de iskân edildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu uygulama, Türkiye'nin 1950'li yıllardaki iskân politikalarıyla örtüşmekte ve göçmenlerin ülke genelinde dengeli biçimde yerleştirilmesi ilkesinin somut bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Hane başına düşen kişi sayısına ilişkin veriler incelendiğinde, ortalama hane büyüklüğünün 5 kişi olduğu görülmektedir. Mahallelere göre hane dağılımı analiz edildiğinde ise en kalabalık hanelerin Çınarlı, Paşabayır ve Bandırma merkez gibi kentsel alanlarda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır; söz konusu hanelerde birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı tespit edilmiştir. Buna karşılık köylere iskân edilen göçmenlerin sayısının görece daha düşük olduğu ve çekirdek aile yapısının ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Tüm bu veriler bir arada değerlendirildiğinde ise Bandırma'ya gelen göçmenlerin iskânının sosyal ve ekonomik uyum ilkeleri gözetilerek planlı ve dengeli bir politika çerçevesinde

³³ Bir erkek 1949 yılında Kafkas'tan gelmiş Sığırcı Mecidiye Köyüne iskân edilmiştir.

³⁴ 1950 yılında Yunanistan'dan gelen bir kadın ve bir erkek göçmen bulunmaktadır, fakat bunların yerleştikleri semt belirtilmemiştir.

³⁵ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 69. Bandırma'ya ait Muhacir Esas Kayıt Defterlerinde, bazı göçmenlerin kimin yanına yerleştikleri de yazmaktadır. Fakat burada isimleri etik olarak kısaltarak veriyoruz. Adları özellikle geçenler, 1920 ve 1925 doğumlu bir çift Paşabayır'da V.'in yanına, 1871 doğumlu bir kadın Paşabayır'da İ. T.'nin yanına, 1902 doğumlu bir erkek ve 1908, 1932, 1934, 1942 doğumlu dört kadın Paşabayır'da İ. T. yanına, bir hane Çınarlı'da M. P.'nin yanına, bir hane Çınarlı'da A. Ağa yanına, İpsala girişli Yunan bir erkek Atmaca Apartmanı A. Ö. yanına, bir hane K. İ. yanına, iki hane M. Ç. yanına yerleştirilmiştir. Yine 1951 yılında Varna'dan gelen iki erkek, bir kadın M. yanına ve Dobruca'dan gelen bir erkek, dört kadın İki Tepe Sokak'ta R. T. yanına, beş erkek iki kadın Şükrü Naili Meydanı Boyacı Ö. Ç. yanına, Varna'dan gelen bir hane serbest göçmen olarak Balıkhane karşısında A. Ç. yanına, Bulgaristan'dan serbest göçmen olarak gelen bir kişi Atatürk Caddesinde kardeşinin yanına, Bulgar şeklinde kaydedilen bir hane de M. Eczanesi K. Ö. yanına, üç hane de Terzi A'nın yanına yerleştirildi şeklinde kaydedilmiştir. Bununla birlikte Aydos'tan üç hane, Rusçuk'tan iki hane, Filibe'den bir hane, Varna'dan bir hane "yazmıyor" şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca kayıtlarda, Filibe'den gelen iki kadın bir hane hükümetten talebi yok şeklinde kaydedilmiştir. 1950 yılında Bulgaristan uyruklu bir erkek Bandırma Hastane Sokak'tan İzmir'e İ.'nin yanına, üç kadın, bir erkekten oluşan çiftçi bir hane Karacabey Dağkadi Köyüne, iki hane İnegöl'e, bir hane de Çorlu'ya gitmiştir. Kunderacı iki erkek İhsaniye'den Sunullah Mahallesine taşındı şeklinde yazılırken, 1951 yılında gelen Bulgaristan uyruklu altı hane "iskânlı", üç hane de serbest göçmen, yedi hane "yazmıyor" şeklinde kaydedilmiştir. Yerleşim yerleri belgelerde geçtiği şekilde verilmiştir.

hayata geçirildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Aşağıda sunulan tablodan bu durum ayrıntılı olarak incelenebilir.

Meslek	Aded	Meslek	Aded
Çömlekçi	1	Amele	5
Nalbant	2	Bakırcı	2
Tatlıcı	1	Doğramacı	2
Tütüncü	4	Ebe	1
Bakkal	5	Elektrikçi	1
Çiftçi	148	Faytoncu	1
Leblebici	1	Fırıncı	2
Dövensi	1	Hasırcı	1
Aşçı	7	Hizmetçi	4
Demirci	1	İmam	1
Ev Kadını	2	İşçi	4
Esnaf	4	Kalaycı	4
Kahveci	1	Kasap	2
Berber	12	Kumaş Boyacısı	1
Dokumacı	2	Kunduracı	13
Terzi	11	Makinist	2
Dişçi	2	Marangoz	7
Balıkçı	3	Öğretmen	2
Saraç	1	Rençber	1
Nalbur	3	Tabak	9
Boyacı	2	Tenekeci	2
Kayıt Yok	61	Duvarcı	1

Tablo 8: 1950-1951 Yıllarında Bandırma İlçesi Mahalle/Cadde/Sokak ve Köylere Yerleşen Göçmenlerin Hane Reisi Meslek Dağılımı.³⁶

Tablo 8, 1950-1951 yıllarında Bandırma ilçesine iskân edilen göçmenlerin mesleki yapısını yansıtmaması bakımından dönemin demografik ve ekonomik koşullarını anlamlandırmada son derece işlevsel bir kaynak niteliği taşımaktadır. Tabloda kırka yakın farklı meslek grubunun yer alması, göçmen nüfusunun mesleki açıdan heterojen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu çeşitlilik içinde belirgin bir ağırlık merkezinin varlığı dikkat çekmektedir: 148 kişiyle çiftçiler, toplam kayıtlı meslek sahiplerinin %58,7'sini oluşturmakta ve diğer tüm meslek gruplarını geride bırakmaktadır. Bu oran yalnızca göçmen nüfusunun mesleki eğilimini değil, aynı zamanda devletin iskân politikasının tarımsal üretime verdiği önceliği de somut biçimde yansıtmaktadır.

Çiftçilikten sonra en kalabalık meslek gruplarını oluşturan kunduracı (13 kişi), berber (12 kişi), terzi (11 kişi), tabak (9 kişi), aşçı (7 kişi), ve marangoz (7 kişi) gibi meslekler, göçmen nüfus arasında el zanaatlarına ve hizmet sektörüne dayalı geçim stratejilerinin de kayda değer bir yer tuttuğuna işaret etmektedir. Bu meslek grupları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, toplam göçmenlerin %35, 3'ünü kapsayan tarım dışı bir kesimin kentsel ekonomik yapıya entegrasyonunu kolaylaştıracak becerilere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kunduracılık ve terzilik gibi mesleklerin öne çıkması, söz konusu dönemde Balkan coğrafyasından gelen göçmen topluluklarında yaygın biçimde gözlenen zanaatkâr geleneğiyle de örtüşmektedir. Tabloda dikkat çeken diğer bir husus, 61 kişinin “kayıt yok” olarak geçmesidir. Bu durum kayıt tutma sürecindeki idari eksikliklerden kaynaklanabileceği gibi söz konusu bireylerin henüz bir mesleki faaliyet edinmemiş olmalarından da ileri gelebilir. Sonuç olarak Tablo 8, Bandırma'ya iskân edilen göçmenlerin büyük çoğunluğunun tarımsal üretimle geçimini sağlayan bireylerden oluştuğunu; bununla birlikte önemli bir kesimin hem kentsel hem de kırsal ekonomik faaliyetlere katkı sunabilecek mesleki bir birikime sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bileşik yapı, 1950'li

³⁶ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 69. Meslek dağılımında aile reislerinin meslekleri esas alınarak tespit yapılmıştır. Bu çalışmanın esasını oluşturan Muhacir Esas Kayıt Defterlerinde sadece aile reislerinin mesleği kayıtlıdır. Bu nedenle meslek dağılımı birey sayısı üzerinden değil, hane/aile reisi esas alınarak değerlendirilmiştir. Aynı şekilde Gönen, Manyas ve Balya ilçe merkezlerindeki meslek dağılımlarında da aile reisleri esas alınmıştır. Bazı hanelerde erkek olmadığı için aile reisi “ev hanımı” olarak kaydedilmiştir.

yıllarda Türkiye'nin izlediği iskân politikasının hem tarımsal kalkınmayı hem de kentsel ekonomik dönüşümü eş zamanlı olarak gözettiğinin bir yansıması olarak okunabilir.

Şehir/Köy	Kişi Sayısı	Meslek	Kişi Sayısı
Bele	9	Bahçevan	2
Bulgaristan	46	Bakkal	1
Eğridere	41	Çiftçi	64
Eski Zağra	7	Esnaf	1
Eskicuma	5	Ev Kadını	1
Hasköy	4	İmam	1
Koşukavak	20	Öğretmen	1
Nobel	4	Talebe	1
Osmanpazarı	49	Taşçı	1
Plevne	8	Terzi	1
Ruşçuk	18	Tütüncü	6
Silistre	6	Kayıt Yok	1
Şumnu	17		
Tırnova	43		
Tutraka	19		
Yenipazar	25		
Zipkao	10		
Ziştov	26		
Zişvar	10		
Zokert	6		
Toplam	373		81

Tablo 9: 1950-1951 Yıllarında Gönen İlçe Merkezine Yerleşen Göçmenlerin Bulgaristan'dan Geldikleri Şehir/Köy ve Hane Reisi Meslek Dağılımı.³⁷

Gönen merkeze gelen göçmenlerin geldikleri şehir/köy ve meslek çeşitleri ve sayıları tasnif edildiğinde Osmanpazarı, Bulgaristan, Tırnova, Eğridere öne çıkmaktadır. Gönen merkez ile ilgili kayıtlarda hane sayısından ziyade kişi sayısı verilmiştir. Buna göre 1950-1951 yıllarında Gönen merkeze 373 kişi gelmiştir. Bunların içinden 80 kişinin mesleği kaydedilirken, 1 kişi de kayıt yok şeklinde değerlendirilmiştir. Göçmenler arasında 64 kişi çiftçi, 1 kişi de ev kadını olarak kaydedilmiştir. Ancak Gönen ilçesi merkeze bağlı köyler de dahil edildiğinde toplam yerleşen kişi sayısı 843'e ulaşmaktadır.³⁸

Şehir/Köy	Kişi Sayısı	Meslek	Kişi Sayısı
Aydos	6	Arabacı	1
Bulgaristan	12	Çiftçi	39
Eğridere	27	Tüccar	1
Hasköy	6	Faytoncu	1
Koşukavak	29	Güğümcü	1
Osmanpazarı	94	Tütüncü	1
Şumnu	51	Kayıt Yok	1
Yenipazar	1	-	-
Toplam	226	-	45

Tablo 10: 1950-1951 Yıllarında Manyas İlçe Merkezine Yerleşen Göçmenlerin Bulgaristan'dan Geldikleri Şehir/Köy ve Hane Reisi Meslek Dağılımı.³⁹

Yukarıdaki tabloya göre 1950-1951 yıllarında Manyas ilçesine gelen Bulgaristan göçmenlerinin geldikleri şehir ve köylere göre dağılımını incelediğimizde göçmenlerin en yoğun geldiği yer 94 kişiyle Osmanpazarı olmuştur. Bunu sırayla Şumnu ve Koşukavak takip etmektedir. En az göçmen ise, bir kişi ile Yenipazar'dan gelmiştir. 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen yoğun göç dalgasının Manyas'a yansımını incelediğimizde, göçmenlerin büyük çoğunluğu Bulgaristan'ın kuzeydoğusundaki

³⁷ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 43.

³⁸ Gönen ilçesine bağlı köylere yerleşen göçmenlerle ilgili veriler için bkz. Kayalan, "Balıkesir Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Göre...", s. 147.

³⁹ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 43.

Türk/Müslüman nüfusunun yoğun yaşadığı bölgelerden olduğunu görmekteyiz. Ayrıca göç dağılımının dengesizliği de dikkat çekmektedir.

Şehir/Köy	Hane Sayısı	Kişi Sayısı	Meslek	Kişi Sayısı
Bulgaristan	2	8	Çiftçi	28
Devlin	9	43	Tabak	1
Elena	6	30	Kayıt yok	6
Eskicuma	5	27		
Kemaller	1	1		
Kırcaali	6	35		
Koşukavak	2	11		
Omurtak	4	19		
Osmanpazarı	15	69		
Popköy	2	11		
Şumnu	12	45		
Tırnova	6	41		
Varşova	1	6		
Toplam	71	346	-	35

Tablo 11: 1950-1951 Yıllarında Balya İlçe Merkezine Yerleşen Göçmenlerin Bulgaristan'dan Geldikleri Şehir/Köy ve Hane Reisi Meslek Dağılımı.⁴⁰

Manyas ilçesi merkeze gelen hane ve kişi sayısı açısından Osmanpazarı, Şumnu, Bulgaristan, Devlin, Tırnova öne çıkmaktadır. Nitekim bu durum göçün Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerden gerçekleştiğini göstermektedir. Göçmenlerin Balya'nın hangi mahalle ya da semtine yerleştirildikleri kaydedilmemiştir. Balya'da sınırlı kayıtlar bulunmakla birlikte çiftçi sayısının fazlalığı kırsal yerleşim düzeni için uygundur. Kayıt yok ibaresi ise, göçmenlerin meslek bilgilerinin eksik işlendiğini göstermektedir. Mahalle/sem adlarının olmaması ve meslek kayıtlarındaki eksiklikler kayıtların bölgeden bölgeye farklı tutulduğunun da kanıtıdır.

Sonuç

1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler, sadece iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin bir sonucu değil, aynı zamanda 19. yüzyıl ortalarından itibaren Balkanlardaki etnik, ekonomik ve sosyal baskıların bir neticesidir. Bu çalışmada, Devlet Arşivlerinde yer alan Muhacir Esas kayıt defterleri incelenerek Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya yapılan göçlerin yerel düzeyde yarattığı demografik ve sosyo-ekonomik etkileri ortaya konulmuştur. Bu çerçevede, Bandırma ve çevresinin demografik yapısının etkilendiği ve nüfus yapısının Bulgaristan'dan gelen göçmenlerle güçlendiği görülmektedir. Elde edilen veriler, göçmenlerin daha çok Türk/Müslüman nüfusun yoğun yaşadığı bölgeler olan Osmanpazarı, Eğridere, Kırcaali, Şumnu gibi Bulgaristan'ın kuzeydoğusundaki şehirlerden geldiğini göstermektedir. Nitekim bu durum Bulgaristan'da komünist rejim politikalarının sistematik bir şekilde uygulanmasının bir sonucudur. Aynı zamanda bu durum, Bulgaristan'ın 1990'lı yıllara kadar uygulayacağı politik baskıların, Türkiye'nin nüfus ve iskân politikaları üzerindeki etkilerinin mikro düzeyde analizidir.

Bandırma konumu itibarıyla ve liman, demiryolu ve karayolları bağlantıları gibi ulaşım ağları sayesinde göçmenler için cazip bir yerleşim yeri haline gelirken Gönen, Manyas ve Balya ise, daha sınırlı ölçekte yerleşim alanı olmuştur. Her şeye rağmen hem erkek hem kadın nüfusu içinde genç ve yetişkin nüfus oranı ile göçmenler üretken nüfusa hareketlilik getirmiştir. Meslek gruplarının dağılımında çiftçiliğin öne çıkması kırsal alanlarda tarımsal üretime katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra marangoz, terzi, kasap, kunduracı, berber gibi zanaatkar gruplar da yer almaktadır. Ayrıca bakkal, aşçı, imam, öğretmen gibi çeşitli mesleklere mensup göçmenler de bulunmaktadır. 1950-1951 Bulgaristan göçmenlerinin aile yapısına bakıldığında, çok çocuklu aile yapısının öne çıktığı görülmektedir. Muhacir Esas Kayıt Defterlerine göre göçmen hanelerin ortalama büyüklüğü beş kişidir. Bu durum göçün bireysel olmaktan ziyade aileler halinde gerçekleştiğini göstermektedir.

⁴⁰ Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi, Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 42.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi

Muhacir Esas Kayıt Defterleri, Kod: 271, Defter No: 42, 43, 69

- Türkiye Kızılay Derneği Arşivi

Dosya Numarası/Kod: 3567-70, 3567-70.1, 3567-70.2, 3767-101.1,3567.101, 3567.105, 3567-105.1, 3567-108.6, 3567-141, 3567-141.1, 3567-57, 3567-28.1, 3567-28.3.

II. Telif Eserler

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi: Göç, İz Yayıncılık*, İstanbul 2013.

ATABAY, Mithat, *20'nci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar*, Kriter Yayınları, İstanbul 2012.

ÇEVİK, Zeki, "Bulgaristan'ın Üç Dönemini Yaşayan Mümin Özer'in Anıları (1927-1950)", *Turkish Studies*, C. 9, S. 10, 2014, s. 1267-1288.

GERAY, Cevat, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1962.

GERAY, Cevat, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 1, S. 1-4, Aralık 1970, s. 8-36.

KAMİL İbrahim, *Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

KAYALAN, Ferruh, "1950-1951 Bulgaristan Türklerinin Göçü ve Balıkesir (Bulgaristan Türklerinin Balıkesir'de İskânı)", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C. 11, S. 34, Mart 2023, s. 443-472.

KAYALAN, Ferruh, "Balıkesir Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Göre Bulgaristan Türklerinin Göçü ve Gönen İskânı (1950-1951)", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 27, S. 51-1, 2024, s. 139-154.

PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Ankara Üniversitesi SBF. Yayınları: 571, Ankara 1989.

ŞİMŞİR, Bilal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.

TANOĞLU, Ali, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 14, S. 1-4, İstanbul 1952.

VATANSEVER, Erhan, "Bulgaristan Türklerinin Hakları ve Demokrasi Döneminde Bulgaristan Türkleri (1989 ve sonrası)", *Uluslararası Balkan Kongresi*, Ankara 2014, s. 139-149.

III. İnternet Kaynakları

<https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015040.pdf>. Erişim tarihi 28.12.2025

Extended Abstract

The Treaty of Berlin, signed at the end of the 1877-1878 Russo-Turkish War, established the Bulgarian Principality and the Eastern Rumelia Vilayet. Especially from this date on, pressure on Turks/Muslims in Bulgaria increased, leading to intense waves of emigration. Hundreds of thousands of Turks/Muslims were forced to emigrate, thus shifting the demographic balance to the detriment of the Turks. Although the status of the Turkish minority in Bulgaria was determined through international agreements until 1950, no definitive solution was achieved. The oppression of the Turkish/Muslim population living in Bulgaria continued. The policies of the communist regime in Bulgaria, in particular, further increased this pressure and became a major factor in the migration of Turks to Turkey. The intense wave of migration from Bulgaria to Turkey between 1950 and 1951 led to significant demographic and socio-economic changes in the city center and districts of Balıkesir, as well as in various provinces of the country. This study aims to analyze the local effects of migration based on the Immigrant Registry Books for the districts of Bandırma, Gönen, Manyas, and Balya. Balıkesir province and its districts, particularly Bandırma, have been a settlement area that, due to its location, has received significant migration from the Balkans, particularly Bulgaria, since the late 19th century. Migrant settlement policies, coupled with maritime and rail transportation, have made it a significant magnet for migrants. The settlement movement, concentrated primarily in Bandırma and in the Gönen, Manyas, and Balya basins, reshaped both the demographic structure and the economic and even sociocultural structure, from agricultural production to craftsmanship. It is a significant example of the early settlement policies of the Republic. In this context, the distribution of migrants arriving in Bandırma, Gönen, Manyas, and Balya between 1950 and 1951 provides crucial data for better understanding the demographic and socioeconomic characteristics of migration to various regions of Turkey during this period. This data allows for a comprehensive analysis of immigrants' countries of origin, their distribution by gender and age group, the regions they settled in, and their occupations.

In 1950, a total of 722 immigrants arrived in Bandırma, Gönen, Manyas, and Balya. Of these four districts of Balıkesir, Bandırma received the largest number of immigrants. The largest number of immigrants arrived in Bandırma in December and September, while Gönen and Manyas received no immigrants during these months. Balya, however, saw only 14 immigrants settle in December. In the districts other than Bandırma, stability is not observed. It is highly likely that Bandırma's location played a role in this situation. An examination of the age distribution of immigrants reveals a high proportion of young and adult populations. While gender differences are not significant between the adult male and female populations, the predominance of females is striking.

Bandırma was the region's largest center for accepting immigrants, demonstrating a significant increase in the immigrant population, particularly in 1951. Data from the districts of Gönen, Manyas, and Balya indicate that migration was more limited, with migrants settling primarily in rural areas. The majority of migrants were young, and the occupational distribution was dominated by farmers and craftsmen. This is due to the location of Bandırma and its surrounding areas. Furthermore, settlement patterns indicate that migrants were settled both in the city center and in rural areas, following a targeted resettlement policy. In Bandırma, the population is particularly concentrated in neighborhoods close to the city center and the port. The purpose of this study is to analyze the local impact of migration based on the Migrants' Main Registration Books for Bandırma, Gönen, Manyas, and Balya. Therefore, information contained in the books, such as age, gender, occupation, household, number of people, migrants' place of origin, and the neighborhood and village where they settled, was classified, the findings were tabulated, and the distributions were evaluated. This research is based on demographic distribution data and interpretations. The study presents an original local-scale analysis based on archive data, and presents the effects of Bulgarian migration on the local social structure from a holistic perspective, with district-based analyses and classification of numerical data.

Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Dayalı Bir İnceleme: Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya Bulgaristan Türklerinin İskanı (1950-1951)

Yazar Adı-Soyadı ----- Author Name-Surname	Serap TOPRAK
Yazar Katkı Oranı ----- Author Contribution Percentage	Eşit Equal
Makale Adı ----- Article Name	Muhacir Esas Kayıt Defterlerine Dayalı Bir İnceleme: Bandırma, Gönen, Manyas ve Balya'ya Bulgaristan Türklerinin İskanı (1950-1951) The Study Base on the Main Immigrant Registers: The Settlement of Bulgarian Turks in Bandırma, Gönen, Manyas and Balya (1950-1951)
Geliş - Kabul Tarihi ----- Received-Accepted Date	14 Kasım 2025 - 16 Mayıs 2026 14 November 2025 - 16 May 2026
Hakem Sayısı ----- Reviewers	Ön İnceleme: Beş iç hakem (Editör, Yayın Kurulu, Alan Editörü, Türkçe ve İngilizce Dil Editörleri) İçerik İnceleme: Üç dış hakem Preview: Five internal reviewer (Editor, Editorial Board, Field Editor, Turkish and English Language Editors) Content Review: Three external reviewer.
Etik ----- Ethic	Bu çalışmada etik ilkelere uyulmuştur. Ethical principles were followed in this study.
Benzerlik Taraması ----- Plagiarism Checks	Yapıldı - iThenticate Done - iThenticate
Çıkar Çatışması ----- Conflict of Interest	Çıkar çatışması yoktur. There is no conflict of interest.
Finansman ----- Grant Support	Herhangi maddi bir destek alınmamıştır. No financial support was received.
Etik Beyan ----- Ethical Statement	
Etik Kurul İzni ----- Ethics Committee Approval	
Telif Hakkı ----- Copyright	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Authors retain the copyright of their article.